

หลักการกับการไกล่เกลี่ยในคดีอาญา*

Dhamma and Mediation in Criminal Cases

¹อภิณฐา ไส้ไหม, พระปราโมทย์ วาทโกวิโท และ อุดุลย์ ชันทอง

¹Apinada Saimai, Phra Pramote Vadagovido and Adul Khunthong

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: apinada.s@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนหลักการที่เอื้อต่อการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในศาลอุทธรณ์ โดยศึกษาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เอกสาร งานวิจัยและมุมมองของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้อง กับหลักการแนวคิดทฤษฎี และกระบวนการ วิธีการ ของการทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย เสมือนเป็น โค้ช ให้ข้อคิด ทางออกของคู่ความ ผู้กระทำความผิด และการบรรเทาความเสียหายหรือความทุกข์ของผู้เสียหาย รวมถึงครอบครัวผู้เกี่ยวข้อง เพื่อนำเสนอให้เห็นแนวทาง วิธีปฏิบัติที่เป็น อัตลักษณ์ และสอดคล้อง กับหลักการ ที่เอื้อต่อการไกล่เกลี่ยในคดีอาญาโดยนำหลักของอริยสัจ 4 เป็นกรอบกระบวนการไกล่เกลี่ย ซึ่งในปัจจุบันนี้หลักการแนวคิดกระบวนการไกล่เกลี่ยถูกนำมาใช้ในศาลยุติธรรมไทยทั้งศาลชั้นต้น และ ศาลชั้นอุทธรณ์ โดยอาศัยผู้ประนีประนอมทำหน้าที่เป็นคนกลางไกล่เกลี่ย ซึ่งผู้ประนีประนอม ที่ได้รับการ คัดเลือกเข้ามาช่วยงานศาลยุติธรรม เป็นผู้ทำหน้าที่คอยช่วยเหลือ ในการไกล่เกลี่ยประนีประนอมยอมความ คู่ขัดแย้งมีสิทธิเสรีภาพในการตัดสินใจ หากตกลงกันได้ จะทำให้คู่ความประหยัดค่าใช้จ่าย ประหยัดเวลา ลดปริมาณคดีในศาล และยังอาจรักษาความสัมพันธ์ของคู่กรณีไว้ได้ บทบาทหน้าที่ผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจชี้ขาด บังคับ ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยต้องมีความเป็นกลาง มีทัศนคติเชิงบวก มีพฤติกรรมน่าเคารพเชื่อถือ รักษาความลับ เป็นต้น ในมุมมองพระพุทธศาสนาการทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยต้องมุ่งให้คู่ขัดแย้งรู้จักควบคุมอารมณ์ ลดละ อกุศลมูลให้เบาบางลง กระตุ้นสร้างให้เกิดการนึกคิดด้วยเหตุด้วยผล การจะกระทำดังกล่าวดังกล่าว ต้องมี องค์ประกอบหลักธรรม คือ การมีสติตื่นรู้ การใคร่ครวญ ระมัดระวัง สุขุม และมีจิตเมตตา อันเป็น องค์ประกอบของหลักไตรสิกขาซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญที่ใช้เป็นข้อปฏิบัติ อบรมจิต เพื่อกำจัดกิเลสตัณหา เป็นกระบวนการ ในการจัดตั้งระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ คือ ศีล, สมาธิ, ปัญญา ด้วยหลัก 3 ประการ: นำปฏิบัติ, พัฒนาจิต, พิชิตทางสว่าง, จะสามารถเกิดการเชื่อมโยงสู่ การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อเอาธรรมไปทำหรือปฏิบัติ ย่อมเกิดบทบาทการทำหน้าที่ ในแนวทาง การไกล่เกลี่ยคดีอาญา ตามหลักพุทธสันติวิธี ที่มีความสมบูรณ์ และ มีประสิทธิภาพรอบด้าน การนำหลักธรรม มาใช้ไกล่เกลี่ย จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เหมาะสมในการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในศาลอุทธรณ์

คำสำคัญ: หลักธรรม; การไกล่เกลี่ย; คดีอาญา

Abstract

The research article aimed to reflect the Dhamma conducive to mediation of criminal cases in the Court of Appeal. The data were collected from Buddhist texts, documents, research works, and Buddhist experts' opinions on concepts, processes, and methods of acting as a mediator. Mediators act as coaches, providing solutions to both parties to the conflict and offenders, as well as easing the suffering of victims and their families. Mediators must offer guidelines and practices that are identity and consistent with the Dhamma in order to facilitate criminal case mediation, with *Ariyasacca* (the four noble truths) functioning as the meditation framework. The principles and concepts of the mediation process are currently used at the Thai Court of Justice, both the Court of First Instance and the Court of Appeal. Mediators are chosen to work as a middle person to mediate the dispute and assist the Court of Justice. Both parties to the conflict have the right to make their own decisions, but if they can reach an agreement, it will save money and time, reduce the number of cases in court, and maintain the relationship of both parties. Mediators do not have arbitrary powers and must retain their impartiality by thinking positively, behaving respectfully, and keeping secrets. According to Buddhism, mediators must attempt to moderate both parties' emotions, alleviate unwholesome actions, and promote reasonable thought. This requires having mindfulness, contemplation, carefulness, tranquility, and loving-kindness. This is one of the components of *Tisikkhā* (the threefold learning), which is an important Dhamma to cultivate the mind and eliminate defilements. *Tisikkhā*, which consists of *Sīla* (precepts), *Samādhi* (concentration), and *Paññā* (wisdom), serves as a base for coexistence in society, involving practice, mental development, and attaining enlightenment. As a result, mediators will be able to practice the Dhamma more successfully and effectively mediate criminal cases using Buddhist peaceful means. The use of Dhamma in mediation is a significant component that is appropriate for mediation of criminal cases in the Court of Appeal.

Keywords: Dhamma; Mediation; Criminal Cases

บทนำ

ตั้งแต่อดีตประเทศไทยได้มีการพัฒนาประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอย่างก้าวกระโดด ในบางครั้งมีผลกระทบต่อนิติและหน้าที่ของประชาชนต่างๆ ตามมา นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาทางสังคมอื่นๆ อันเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศที่รวดเร็วเกินไปจนขาดการวางแผนที่ดี ปัจจุบันประเทศไทยได้มีการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561-2580 (Royal Thai Government Gazette, 2018) เป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่างๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เป็นยุทธศาสตร์ชาติฉบับแรกของประเทศไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ประเทศไทยบรรลุวิสัยทัศน์ ภายในระยะเวลา 20 ปี โดยมียุทธศาสตร์สำคัญที่เป็นปัจจัยสนับสนุนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ คือแผนพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการและการเข้าถึงการ

ให้บริการของภาครัฐ และได้กำหนดแผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2562-2565 กำหนดให้มีคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติจัดทำแผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับความร่วมมือในการบริหารงานยุติธรรมระหว่างหน่วยงานของรัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานยุติธรรม สาระสำคัญของแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็น กฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม พ.ศ. 2561-2580 ได้กำหนดยุทธศาสตร์สำคัญไว้ 5 ด้าน คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจการมีส่วนร่วมด้านกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม ยุทธศาสตร์ที่ 2 การส่งเสริมและพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาททั้งทางอาญา ทางแพ่งและพาณิชย์และทางปกครอง ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนากฎหมายและระบบ บริหารงานยุติธรรม ยุทธศาสตร์ ที่ 4 พัฒนาระบบการปฏิบัติ ต่อผู้กระทำความผิดและยุทธศาสตร์ที่ 5 การขับเคลื่อนกระบวนการ ยุติธรรมด้วยดิจิทัล (Royal Thai Government Gazette, 2018) ทั้งยังมีการจัดตั้งคณะกรรมการเสริมสร้างสมานฉันท์แห่งชาติและแผนแม่บท

และแผนแม่บทยุทธศาสตร์การเสริมสร้างสมานฉันท์แห่งชาติ พ.ศ. 2563-2565 (Thanyasiri, 2021) ได้มีการสรุปแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง และการสร้างความสมานฉันท์ ในเรื่องกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternative Dispute Resolution หรือ ADR) สำหรับศาลยุติธรรมได้มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ทุก 4 ปี เพื่อวางเป้าหมายการพัฒนาการบริหารศาลมาโดยตลอดอันเป็นการสอดคล้องกับกรอบแผนแม่บทฉบับที่ 3 พ.ศ.2562 -2565 ข้างต้น ในปัจจุบันแผนยุทธศาสตร์ศาลยุติธรรม พ.ศ.2565-2568 (The Court of Justice of Thailand, 2022) ความสำคัญในยุทธศาสตร์ แต่ละด้านของศาลยุติธรรม มีเป้าประสงค์ ในการสร้างความเชื่อมั่นศรัทธา ในการเสริมสร้างการอำนวยความสะดวกยุติธรรม การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ที่มีความสะดวก รวดเร็ว ประหยัดและเป็นธรรม ในปัจจุบันได้มีการจัดตั้ง ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ทั่วประเทศทั้งในศาลชั้นต้น และ ศาลชั้นอุทธรณ์ มีการตั้งผู้ประนีประนอม มาช่วยเหลือผู้พิพากษาทำการไกล่เกลี่ย (Royal Thai Government Gazette, 2011) นอกจากนี้ สำนักงานศาลยุติธรรมยังได้ออกระเบียบ ข้อกำหนดว่าด้วยการไกล่เกลี่ยคดีในชั้นอุทธรณ์ไว้ในหมวดที่5 มีการกำหนดกรอบแนวทางอำนาจหน้าที่ให้ศาลอุทธรณ์สามารถดำเนินการนำคดี เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้หลากหลายวิธีรวมถึงการเชิญชวนคู่ความให้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้อีกด้วยต่อมาในปี พ.ศ.2560 ศาลยุติธรรมได้ออกระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญา (Court of Justice, 2019) และข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการไกล่เกลี่ย ฉบับที่ 2 (Royal Thai Government Gazette, 2017) เป็นการส่งเสริมให้นำวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไปใช้กับคดีอาญาบางประเภทจะเป็นการอำนวยความสะดวกยุติธรรมโดยผู้เสียหายมีส่วนร่วมและกำหนดประเภทคดี หลักเกณฑ์ และวิธีไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญา โดยมีสาระสำคัญในเรื่องการนำคดีอาญาที่อาจไกล่เกลี่ยได้ ได้แก่ 1) คดีความผิดอันยอมความได้ 2) คดีความผิดที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องกันเอง ทั้งยังให้ความสำคัญ ให้ผู้เสียหายมีสิทธิเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ย อีกทั้งในปี พ.ศ. 2563 ยังได้มี ประกาศออกข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา 12 ข้อ เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญา พ.ศ.2563 (Royal Thai Government Gazette, 2020) สาระสำคัญในข้อกำหนด เรื่องการเยียวยาผู้เสียหาย ในข้อ 8 ศาลพึงให้ความรู้และคำแนะนำแก่ผู้เสียหายโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแจ้งให้ทราบถึงสิทธิที่จะได้รับการเยียวยา ความเสียหาย รวมถึงให้ ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายตามสมควรในการดำเนินการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน ค่าตอบแทน หรือ การช่วยเหลืออย่างอื่นที่จำเป็น และสาระสำคัญใน ข้อ 9 ศาลพึงช่วยเหลือแนะนำผู้เสียหาย ในการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท ระหว่างผู้เสียหายกับจำเลยเพื่อให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาความเสียหายที่เป็นธรรม รวดเร็ว และเป็นที่ยอมรับกับทุกฝ่าย ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีที่กำหนดกรอบแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternative Dispute Resolution หรือ ADR) หมายถึง การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพให้ความเป็น

ธรรมในทางกฎหมาย เป็นการพัฒนาระบบการปฏิบัติ ต่อผู้กระทำผิด และผู้เสียหายซึ่งได้สอดคล้องกับ สำนักงานศาลยุติธรรมที่ได้ส่งเสริมให้น้ำวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไปใช้กับคดีอาญา เป็นการปฏิรูป กระบวนการยุติและการอำนวยความยุติธรรม ให้ผู้เสียหายและจำเลยได้มีโอกาสในการหันหน้าเข้าพูดคุย แก่ใจ จนเกิดความพึงพอใจทั้งสองฝ่ายเป็นการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างแท้จริงการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย และประนอมข้อพิพาท ที่มุ่งเน้นการแก้ไขปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้กระทำผิดให้สำนึก และแก้ไขชดใช้เพื่อให้ ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาความเสียหายในผลกระทบที่ได้รับจากการกระทำของจำเลย จนเกิดความพึงพอใจ ทั้งสองฝ่าย จากแผนยุทธศาสตร์ชาติและยุทธศาสตร์ศาลยุติธรรมได้ดำเนินไปในทิศทางและสอดคล้องกันต่อการ ดำเนินการ ค้ำครองสิทธิ เสรีภาพ ของคู่ความ และประชาชนอย่างชัดเจน “ผู้ประนีประนอม” จึงเป็นกลไก หนึ่งของกระบวนการ การค้ำครองสิทธิของผู้เสียหายให้ได้รับการชดเชยเยียวยาเพื่อลดผลกระทบ ทั้งด้าน จิตใจและความเสียหายด้านทรัพย์สิน ด้วยความรวดเร็วและเป็นรูปธรรม รวมถึงเสรีภาพของผู้กระทำความผิด การได้มีโอกาสผู้กระทำความผิดได้มีโอกาสแก้ไข ความผิดด้วยการชดใช้เยียวยาเพื่อลดผลกระทบที่ตนได้ กระทำ ได้สำนึกในความผิดและสิ่งที่ตนได้กระทำ ได้มีโอกาสกลับตน เป็นคนดีและทำประโยชน์ให้ชุมชน เป็นการสร้างความปลอดภัยและความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคม

จากยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี สู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่12 ที่สอดคล้องแผนยุทธศาสตร์ ของศาลยุติธรรมจะเห็นได้ว่า กระบวนการยุติธรรมได้มีการพัฒนาปรับปรุง ทั้งกฎหมาย วิธีการ และ ให้ความสำคัญต่อกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมากยิ่งขึ้น มีการออกระเบียบข้อบังคับ กำหนดวิธีการในการ นำคดีอาญาเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางเลือก หรือการไกล่เกลี่ยในคดีอาญา รวมถึงการให้ความสำคัญต่อ ผู้เสียหายมากยิ่งขึ้น เป็นการปรับเปลี่ยนแนวคิด ที่ในอดีตกระบวนการยุติธรรมมุ่งเน้นให้โอกาสผู้กระทำผิด หาข้อมูลมาแก้ต่างต่อสู้ข้อกล่าวหา และเน้นการนำผู้กระทำผิดมาลงโทษ โดยไม่ได้หันไปมองถึงความรู้สึก ผลกระทบต่อผู้ถูกกระทำว่ามีผลเช่นไร ในปัจจุบันมีการนำคดีอาญาเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย ทั้งในศาล ชั้นต้น และศาลชั้นอุทธรณ์ โดยมุ่งเน้นการชดเชย เยียวยา ความเสียหายของผู้ถูกกระทำ ทั้งให้โอกาสจำเลย หรือผู้กระทำความผิดได้มีโอกาสแก้ไขความผิดของตน ชดใช้เยียวยา ความเสียหายต่อผู้เสียหาย บทความนี้ จึงขอเน้นศึกษาถึงหลักธรรมที่ใช้ไกล่เกลี่ยคดีอาญาในศาลชั้นอุทธรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิเคราะห์ นำเสนอหลักธรรมที่ผู้ประนีประนอมสามารถนำมาประยุกต์ใช้เชื่อมโยงสู่การปฏิบัติในการไกล่เกลี่ยได้ อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการแสวงหาทางออกที่เหมาะสมร่วมกัน ในระบบศาลยุติธรรม สำหรับศาลอุทธรณ์ (กลาง) กรุงเทพฯ ได้มีการออกระเบียบข้อบังคับว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลอุทธรณ์ พ.ศ.2562 (Uthaithani Provincial Court, 2019) โดยมีระเบียบข้อปฏิบัติกำหนดการนำคดีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารคดีที่เข้าสู่การไกล่เกลี่ยและจัดตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์ไกล่เกลี่ยระงับ ข้อพิพาท และการแต่งตั้งผู้ประนีประนอมผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย สำหรับในการไกล่เกลี่ยคดีในศาลชั้นอุทธรณ์ คดีที่ขึ้นสู่ในศาลอุทธรณ์ทุกคดีได้มีคำพิพากษาคัดสินคดีมาแล้ว อาจหมายถึงเสรีภาพ หากผู้กระทำผิดที่ได้ถูก ศาลตัดสินลงโทษจำขังในศาลชั้นต้นมาแล้ว จึงเป็นโอกาสที่จำเลยหรือผู้กระทำผิด จะได้มีโอกาส ในการสำนึก ตนถึงผลแห่งการกระทำที่ตนได้กระทำความเสียหายต่อผู้ถูกกระทำว่ามากน้อยอย่างไร และให้โอกาสผู้กระทำ ผิดในการเยียวยาชดใช้เพื่อลดผลกระทบแก่ผู้เสียหายได้อีก ในการเจรจาให้ผู้กระทำความผิดได้สำนึกตน อย่างจริงใจเป็นเรื่องสำคัญและเป่าประสงค์ในการสร้างกระบวนการเจรจา ในปัจจุบันกล่าวได้ว่าสถานะและ บทบาทของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน ที่ได้หัน กลับมามีมุมมองและให้ความสำคัญ ในการรับฟังความคิดเห็นหรือความกังวลใจและผลกระทบของผู้เสียหาย อย่างจริงจัง และผู้เสียหายได้รับการเยียวยา ความเสียหายที่เป็นธรรม รวดเร็ว และเป็นที่พอใจแก่ทุกฝ่าย เพราะหากจะกล่าวถึงกระบวนการยุติธรรมในศาลตามปกติแต่เดิม ที่เริ่มจากการฟ้องร้องคดีที่เกิดจากการ

กระทำความผิดของจำเลยหรือผลกระทบที่ผู้เสียหายได้รับต่อการกระทำของจำเลยต้องมีการดำเนินการ และขั้นตอน ที่ต้องใช้ระยะเวลา ค่าใช้จ่ายกว่าศาลจะตัดสินหรือมีคำพิพากษา และคดีสิ้นสุด แต่ผลกระทบจากความเสียหายทั้งทรัพย์สิน จิตใจของผู้เสียหายที่ยังไม่ได้รับการเยียวยา ดูแล อีกทั้งเมื่อมีคำตัดสินพิพากษาสิ้นสุด จำเลยถูกลงโทษสาสมกับความผิด ก็ไม่ได้หมายถึงผู้เสียหายจะได้รับการดูแล เยียวยา ชดเชยผลกระทบจากจำเลย ในปัจจุบันศาลยุติธรรมได้หันกลับมาสนใจ ให้ความสำคัญ ผลกระทบต่อผู้เสียหาย ผู้เกี่ยวข้องและสังคม มากขึ้น ทั้งจากการปรับปรุงบทบัญญัติข้อกฎหมายที่ให้ความสำคัญต่อการกระบวนกรยุติธรรมในคดีอาญา ที่ให้ความสำคัญต่อการชดเชย เยียวยา ผู้เสียหาย ผู้เกี่ยวข้อง และสังคม รวมถึงการแก้ไขจำเลย มากกว่าการแก้แค้น การลงโทษต่อผู้กระทำความผิดเพียงอย่างเดียว ศาลยุติธรรมจึงมีการนำคดีอาญาทั้งที่ยอมความได้ และยอมความไม่ได้ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56 และที่ประชาชนฟ้องกันเองเข้าสู่กระบวนกรเจรจาไกล่เกลี่ย ให้โอกาสผู้เสียหายได้มีโอกาสบอกเล่าผลกระทบความเสียหายที่เกิดจากการกระทำของจำเลยหรือผู้กระทำความผิดได้รับรู้ ได้มีโอกาสแก้ไขในความผิดของตน โดยการพูดคุยเจรจา ปรับความเข้าใจ แก้ไข ซึ่งจะเป็นผลดีทั้ง ผู้เสียหาย และผู้กระทำความผิด และสังคมเกิดสันติสุข

หลักการที่ใช้กับการไกล่เกลี่ยในคดีอาญา

จากการขับเคลื่อนแนวทางนโยบายดังกล่าว คุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยจึงเป็นประเด็นความสำคัญ ที่ผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีการศึกษาข้อมูล มีความรู้ เข้าใจความเป็นมาของคดี หรือการไต่สวนวิเคราะหข้อมูลให้รอบด้านเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะผู้ไกล่เกลี่ยที่ทำหน้าที่ในศาลชั้นอุทธรณ์จำเป็นต้องมีภูมิรู้ ภูมิธรรม หรืออย่างน้อยต้องเข้าใจ ในหลักการ ขั้นตอนที่ชัดเจน รู้ระเบียบ ข้อบังคับรวมถึงความรู้ในข้อกฎหมายพื้นฐานที่สำคัญๆ เพื่อสร้างการยอมรับและความน่าเชื่อถือ มีความอดกลั้นและอดทนสูง (Restraint) เป็นผู้ฟังที่มีประสิทธิภาพ มีความเข้าใจในหลักจิตวิทยาหรือหยั่งรู้ใจและจริตของคู่พิพาท ซื่อสัตย์ สุจริตไม่แสวงหาผลประโยชน์ มีความยืดหยุ่น มีสติปัญญา มีความเป็นกลาง (Impartiality) ที่สำคัญต้องมีความเมตตากรุณาไม่มีความรู้สึกรอคติ ไม่เป็นผู้ตัดสิน มีการจัดการอารมณ์ของตนเอง และคู่พิพาทด้วยหลักธรรมทางศาสนาที่จำเป็นต้องนำมาประยุกต์ใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญา จากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของกระบวนกรยุติธรรมทางอาญา ที่เดิมกฎหมายเคยมุ่งเน้นในการลงโทษผู้กระทำความผิด และให้โอกาสผู้กระทำความผิดได้หาหลักฐานต่อสู้ เพียงอย่างเดียว ในปัจจุบันได้หันกลับมาให้ความสนใจผู้เสียหายมากขึ้น มีการปรับปรุงทั้งระเบียบวิธีปฏิบัติในกระบวนกรยุติธรรมทางอาญา โดยการออกระเบียบ รวมถึงมีข้อเสนอแนะของประธานศาลฎีกา ที่เปิดให้โอกาสผู้เสียหายได้มีส่วนร่วมในกระบวนกรยุติธรรมมากขึ้น โดยให้ผู้เสียหายได้มีโอกาสเข้าสู่กระบวนกรไกล่เกลี่ย เพื่อได้รับการเยียวยา ชดเชย ความเสียหายที่ตนได้รับผลกระทบ จึงเป็นแนวทางที่ดีทั้งต่อผู้เสียหายจะได้มีโอกาสได้เรียกร้อง บอกเล่าถึงความเสียหายและผลกระทบที่เกิดขึ้น ให้ผู้กระทำความผิดได้เกิดการสำนึกผิด ได้มีโอกาสแก้ไข เยียวยาแก่ผู้เสียหาย ได้เกิดการร่วมคิด แก้ไขความกังวลของสังคมหรือผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความพอใจ ความเข้าใจ ทั้งผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และสังคมเกิดความสงบสุข ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยในคดีอาญาของศาลยุติธรรมโดยเฉพาะศาลอุทธรณ์สมควรจะต้องมีองค์ความรู้ ทั้งข้อกฎหมายพื้นฐานและด้านกระบวนกร ขั้นตอนทางอาญารวมถึงความรู้ด้านหลักธรรม คำสอนทางพระพุทธศาสนา ความสำคัญที่ผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีสติ มีขันติ มีเมตตา มีการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา มาเชื่อมโยงสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดการสำนึก เกิดการให้อภัย และให้โอกาส ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อกระบวนกรไกล่เกลี่ยในคดีอาญา เพราะในคดีอาญาไม่ได้มีผลแค่ตัวเงิน ยังมีเรื่องสภาวะจิตใจ และความรู้สึกของผู้เสียหาย รวมถึงผลกระทบต่อสังคมด้วย อีกทั้งบางคดีอาจมีผลต่อการดำรงชีวิตในอนาคตของผู้เสียหายด้วย ทั้งคำพิพากษาในศาลชั้นต้นอาจมีผลต่อเสรีภาพ

ของผู้กระทำความผิดอีกด้วย กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยในคดีอาญา จึงมุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดเพื่อไม่ให้กลับมากระทำความผิดอีก ให้ได้เกิดการสำนึกต่อการกระทำ และเกิดการเยียวยาจิตใจ การขอโทษ เพื่อลดผลกระทบต่องูเสียหาย อีกทั้งให้เกิดการสำนึกผิดอย่างจริงใจของผู้กระทำความผิด การกลับตัวเป็นคนดีของผู้กระทำความผิด ไม่กลับมากระทำความผิดซ้ำอีก อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในอดีตถึงในปัจจุบัน

Limprangsi (2009) ได้กล่าวถึง กระบวนการยุติธรรมทางอาญากับวัตถุประสงค์การลงโทษในหนังสือ การไกล่เกลี่ยพินัยกรรมในคดีอาญา ว่าในการดำเนินคดีอาญาปกติ วัตถุประสงค์ของการดำเนินคดี คือการมุ่งเน้นที่จะหาผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมายที่กำหนด การที่สังคมใช้ทรัพยากรจำนวนมากสร้างระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาขึ้น เพื่อที่จะนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษนี้ วัตถุประสงค์สำคัญที่เป็นเป้าหมายของกระบวนการประกอบด้วย 1) เพื่อแก้แค้นทดแทน (Retribution) 2) เพื่อป้องปรามความผิด (Deterrence) 3) เพื่อกักขังสังคม (Incapacitation) 4) เพื่อแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation) และไม่ได้ให้บทบาทของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรม แนวทางการดำเนินการในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาดังที่กล่าวถึงข้างต้นจะเห็นได้ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้อยู่น้อยมากเนื่องจากจุดสนใจหลักอยู่ที่การพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลยเป็นสำคัญ ในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าสถานะและบทบาทของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน จากการแก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับที่ 24 ที่เปิดโอกาสผู้เสียหายสามารถยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์อยู่ได้ แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็เป็นเพียงการทำให้กระบวนการที่มีอยู่แต่เดิมมีความกระชับและสะดวกมากขึ้นเท่านั้น

ในหลายช่วงปีที่ผ่านมา หนึ่งในปัญหาสำคัญที่มักกล่าวถึงของกระบวนการยุติธรรมคือ “ปัญหานักโทษล้นเรือนจำ” รวมถึงอัตราการกระทำความผิดซ้ำที่ไม่ได้ลดลง ทำให้เกิดการพูดคุยและแสวงหาแนวทางอื่นๆ เพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหาดังกล่าว (Phuriwikrai 2020) หนึ่งในแนวคิดที่ได้รับการพูดถึงในระดับโลกคือ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” (Restorative Justice) ซึ่งเป็นแนวคิดที่นำหลักความสมานฉันท์มามุ่งฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และเยียวยาผู้เสียหาย ผ่านการเจรจาไกล่เกลี่ยระหว่างคู่พิพาททั้งสองฝ่ายในกรณีที่เหมาะสม (Kittayarak, 2022) และกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้รับการตระหนักถึงความสำคัญมากขึ้นในฐานะ “มาตรการ” ที่จะช่วยส่งเสริมหลักนิติธรรมและการเข้าถึงความยุติธรรม โดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิด ผู้เสียหาย และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรม และ ผลสุดท้ายที่ได้คือ “การบรรเทาความเจ็บปวดของผู้ถูกกระทำ และ สนับสนุนการกลับคืนสู่สังคมของผู้กระทำความผิด และ ผู้เสียหาย” ส่วน Limprangsi (2009) ได้กล่าวถึง กระบวนการสร้าง “ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” (Restorative Justice) มีการพูดถึงการพัฒนาแนวคิดของการสร้าง ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้เป็นรูปธรรม ได้กล่าวถึงหลักการของ ความมุ่งหมายของกระบวนการสร้าง “ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ว่ามีหลักที่สำคัญ 3 ประการ 1) หลักการเยียวยา 2) หลักการสร้างสำนึก 3) หลักการพินัยกรรม จึงกล่าวได้ว่าในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาปกติไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นการกระทำที่ผิด เพราะวัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีที่เกิดขึ้นในชั้นตำรวจ ชั้นอัยการ ชั้นศาล เพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลย กระบวนการต่างๆ ไม่ได้สร้างขึ้นมาเพื่อพิสูจน์ความเสียหายของผู้เสียหาย ข้อคิดที่ต้องคำนึงถึง หากเราต้องการจะเปลี่ยนความสนใจทั้งของตัวเองและกระบวนการที่เกี่ยวข้องทั้งหมดให้หันมาสนใจและ ให้ความสำคัญกับ ผู้เสียหาย มากขึ้น ประการแรก คือ การเยียวยาความเสียหายหรือผลกระทบ

ที่เกิดขึ้น การเยียวยาในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการเยียวยาในทางกายภาพด้วยการเอายาไปรักษาแผลหากแต่เป็นการเยียวยาในแง่ความรู้สึกที่เกิดขึ้นหรือเป็นผลต่อเนื่องจากการกระทำความผิดอาญา

จากการได้พบทวนวรรณกรรมหลักการแนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรม ที่จะนำมาใช้เชื่อมโยงสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย โดยหลักธรรมที่จะนำมากล่าวคือ หลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันโดยจะขาดเสียมิได้ ถ้าขาดเสียจะทำให้สังคมไม่มีความสุข เกิดความวุ่นวาย เช่น ศีลแปลว่าปรกติ พุดเป็นปรกติ คิดปรกติ ถ้าพุดคิดไม่ปรกติก็จะเกิดความวุ่นวายขึ้นอย่างแน่นอน จากการศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ พบว่าแนวคิดทฤษฎีที่ว่าด้วยหลักไตรสิกขา

คำว่า ไตรสิกขา ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ หมายถึง สิกขา 3 คือข้อสำหรับศึกษา, ข้อปฏิบัติที่พึงศึกษา, โดยการฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา 3 อย่าง คือ 1) อธิศีลสิกขา คือการอบรมปฏิบัติให้ถูกต้องดังาม 2) อธิจิตตสิกขา คือการอบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ 3) อธิปัญญาสิกขา คือปัญญาอบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง (Phra Brahmagunabhorn (P.A.Payutto), 2001)

ราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของ ไตรสิกขา ว่า หมายถึง สิกขา 3 คือ ศีล เรียกว่า ศีลสิกขา สมาธิเรียกว่า จิตตสิกขา และปัญญาเรียกว่า ปัญญาสิกขา (Royal institute, 1991)

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ให้ถือเป็นทฤษฎี ถ้าเป็นการปฏิบัติต้องเป็น ปัญญาแล้วเป็นศีล แล้วเป็นสมาธิ สำหรับศีลสมาธิและปัญญา ที่วางไว้เป็นรูปทฤษฎีนี้ก็ไม่ใช่ว่าผิดหรือถูก ตามรูป ของทฤษฎีคือการเรียงตามลำดับจากต่ำไปหาสูง แต่พอถึงปฏิบัติแล้วต้องตั้งปัญญามานำหน้า และปัญญาจะงอกงามเพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ ไป เพราะว่าสมาธิแล้วปัญญาก็จะงอกงามกว่าเดิม ปัญญาจึงให้ศีล สมาธิเดินไป ถูกทางแล้วก็จะเพิ่มกำลังให้แก่ปัญญาให้สูงขึ้น (Buddhadasa Bhikkhu, 1991)

ทั้งนี้ยังมีหลักธรรมที่สามารถนำมาบูรณาการใช้กับการไกล่เกลี่ยได้อีกคือ หลักอริยสัจ 4 อันเป็นหลักธรรมที่สำคัญต่อการแก้ปัญหาและจัดการความขัดแย้ง การแก้ทุกข์ ที่ต้องมาจากการหาเหตุ หาทางและวิธีดับเหตุให้พ้นทุกข์สำหรับหลักธรรม อริยสัจ 4 ที่ประกอบด้วย

1) ทุกข์ แห่งอริยสัจ 4 หมายถึง สภาพที่ทำให้เกิดความไม่สบายกาย และสบายใจ ทั้งสภาพที่ทนได้คือ เกิดขึ้นน้อย และสภาพที่ทนได้ยาก คือ เกิดขึ้นมาก แต่หากกล่าวให้ลึกในทางธรรมแห่งพระอริยสัจ คือ สภาพของทุกสรรพสิ่งที่ไม่เป็นไปตามการยึดมั่น ถือมั่น เพราะเหตุที่ต้องตกอยู่ในกฎแห่งความไม่เที่ยง

2) สมุทัยแห่งอริยสัจ 4 หมายถึง สาเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์ กำหนดรู้ด้วยการใช้ปัญญาในการคิด วิเคราะห์ภายใต้พื้นฐานของความรู้ และสติปัญญาของตนสาเหตุที่ทำให้เกิด ความทุกข์ ในคำสอนของพระพุทธองค์ คือ ตัณหา อันประกอบขึ้นด้วยความยึดมั่นถือมั่น และความทะยานอยากในจิตของตน แบ่งเป็น 3 อย่าง (1) กามตัณหา คือ ความอยากที่ต้องการในการได้มา การต้องจับหรือสัมผัสกับสิ่งที่ตนรักใคร่ ได้แก่ เห็นรูปกาย ได้ยินเสียง ได้กลิ่นหอมเหม็น รับรสทั้ง 5 และสัมผัสกาย (2) ภวตัณหา คือ ความอยากอยากมี อยากเป็นในสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นกับตน เช่น อยากเป็นคนร่ำรวย อยากมีรถยนต์ เป็นต้น (3) วิภวตัณหา คือ ความอยากที่ไม่ต้องการให้เป็นไปในสิ่งที่ตนไม่ปรารถนา หรือต้องการให้เกิดขึ้นในสิ่งที่ตนปรารถนา เช่น ไม่อยากเจอคนพาล ไม่อยากไปโรงเรียน เป็นต้นการพิจารณาเพื่อเข้าถึงสมุทัยตามวิถีแห่งปุณฺณในการดำเนินชีวิตนั้น เป็นการวิเคราะห์เพื่อให้ทราบสาเหตุทั่วไปของความทุกข์ที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิต ถือว่ายังไม่ถึงขั้นของการเข้าถึงสมุทัยแห่งพระนิพพาน อาทิ สาเหตุการสอบตก สาเหตุการมาโรงเรียนสาย เป็นต้น 3) นิโรธ แห่งอริยสัจ 4 หมายถึง ความดับทุกข์หรือสิ่งที่ใช้ดับทุกข์ ด้วยการเข้าใจในความทุกข์อันมีตัณหาเป็นสาเหตุที่ทุกชีวิตไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เมื่อจิตมองเห็นถึงความดับทุกข์ คือ จิตสงบไม่มีความยินดีหรือไม่ยินดีกับความทุกข์ที่เกิดขึ้นอันประกอบขึ้นด้วยการหลุดพ้นแห่งกิเลสทั้งปวง นั่นคือ พระนิพพาน ที่ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิทั้งหลายการเข้าถึงนิโรธของปุณฺณที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตนั้น เป็นเพียงการดับทุกข์ที่เป็นกิเลสพื้นฐาน

ทั่วไป มิใช่การดับซึ่งกิเลสแห่งพระนิพพาน เรียกการเข้าถึงนิโรธในลักษณะนี้ว่า การดับทุกข์ชั่วคราวหรือ นิพพานชั่วคราว (ตปังกนิพพาน) ธรรมอันช่วยให้เข้าถึงนิโรธได้นั้น ท่านกล่าวให้ฟังใช้หลักธรรมที่เรียกว่า ไตรลักษณ์ 3 อันประกอบด้วย อนิจจัง คือ ทุกสรรพสิ่งไม่มีความเที่ยง ทุกขัง คือ ทุกสรรพสิ่งย่อมมีความทุกข์ อนัตตา คือ ทุกสรรพสิ่งย่อมไม่มีตัวตน ไม่สามารถทำให้เป็นไปตามที่ตนมุ่งหมายได้ทุกอย่าง 4) มรรค แห่ง อริยสัจ 4 หมายถึง หนทางหรือแนวทางแห่งการดับทุกข์ ขั้นตอนการเข้าถึงอริยสัจสี่ 3 ประการ คือ (1) การรับรู้การรับรู้ คือ ความเข้าใจในสิ่งที่มากระทบกับประสาทสัมผัสทั้ง 6 ที่นำมาสู่สิ่งที่กาย และใจตนไม่ปรารถนา เรียกว่า ทุกข์ (2) การใช้ปัญญาการใช้ปัญญา คือ การคิด วิเคราะห์เหตุแห่งที่มาของความทุกข์นั้น โดยใช้พื้นฐานแห่งความรู้ของตนที่มีมาจนรู้แจ้งในเหตุ และผลในสิ่งเหล่านั้น เรียกว่า สมุทัย (3) การกำหนดสิ่งดับทุกข์ การกำหนดสิ่งดับทุกข์ เป็นขั้นหลังจากที่รู้เหตุแห่งทุกข์แล้วจึงใช้ปัญญากำหนดเครื่องดับทุกข์ คือ การยอมรับ ในทุกข์ด้วยความเข้าใจในความจริงของทุกสรรพสิ่ง เรียกว่า นิโรธ

สาระสำคัญตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นหัวใจสำคัญสำหรับนำไปปรับใช้ในการดำเนิน กระบวนการไกล่เกลี่ย ของ “อริยสัจ 4” ซึ่งมีระบบวิธีคิดสรุปโดยย่อได้ว่า เมื่อเกิดทุกข์ คือปัญหาข้อพิพาทหรือ ความขัดแย้งก็ต้องค้นหาสาเหตุที่มาของสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์เรียกว่า สมุทัย คือเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิด ข้อพิพาท ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่า สาเหตุหลักของทุกข์อยู่ที่กิเลสมนุษย์ 3 ประการคือ ตัณหา (อยาก ได้) มานะ (อยากใหญ่) และทิฐิ (ใจแคบ) จากนั้นก็ต้องเล็งจุดหมายหรือตั้งเป้าหมายในการที่จะจัดหรือ ลดตัณหา มานะ ทิฐิ ของคู่กรณีทุกฝ่ายให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ เรียกว่า นิโรธ โดยมีวิธีปฏิบัติหรือ เทคนิควิธีการในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดและ ข้อพิพาทยุติ ดังกล่าวเรียกว่า มรรค (Sutanun, 2016)

จากความหมายของ ไตรสิกขา ก็คือ ข้อสำหรับการศึกษา การศึกษาข้อปฏิบัติที่พึงศึกษาการฝึกฝน การศึกษาอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา เป็นการฝึกอบรมในทางประพฤติ (ทางกาย วาจา) เป็นการศึกษาเรื่องศีล ข้อปฏิบัติให้ถูกต้องดีงาม ตลอดถึงปฏิบัติมั่นฝึกฝน อบรมจิตเพื่อให้เกิดสมาธิมีสติมั่นคง คือ การอบรมจิต ให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ ได้แก่ การบำเพ็ญสมถกรรมฐาน เพื่อให้เกิดปัญญา มีปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้ง (รู้แจ้ง ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ได้แก่ การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน เรียกว่า ศีล (Morality) สมาธิ (Concentration) และ ปัญญา (wisdom)

รวมถึงหลักธรรมที่ผู้ประนีประนอมที่ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยในคดีอาญาสามารถนำมาบูรณาการ ที่พึงยึดเป็นหลักปฏิบัติต่อตนเองได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ อีกเช่น อิทธิบาท 4 และ หลักธรรม “พรหมวิหาร 4” (Phra Brahmagunabhorn (P.A.Payutto), 2013) ซึ่งประกอบด้วย

- 1) เมตตา คือการตั้งใจรับฟัง เอาใจใส่ เข้าใจ เห็นใจ
- 2) กรุณา คือควรสอบถามปัญหา ชี้แนะแนวทางแก้ไข ร่วมคิดเห็นอย่างไว้อคติ
- 3) มุทิตา คือต้องมุ่งมิตี อภัยทาน ยินดีไม่อาฆาต โดยมีเป้าหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
- 4) อุเบกขา คือการไม่มีอคติ การรู้จักวางตัวเป็นกลาง ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

“อิทธิบาท” 4 คือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย

1. ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะ ทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

2. วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ ท้อถอย

3. จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตผูกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ

4.วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหา เหตุผลและตรวจสอบข้อยังหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น
อิทธิบาท4 (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto), 2016)

วิเคราะห์หลักธรรมกับใกล้เคียงในคต้อาญา

การกำหนด หลักธรรมที่ใช้เป็นกรอบ ในการใกล้เคียงในคต้อาญาที่มีหลักการสำคัญ สำหรับผู้ทำหน้าที่ในการใกล้เคียงต้องมี ทศนคติที่ดี พฤติกรรมดี วาจาดี มีเมตตา โดยนำหลักไตรสิกขาใช้เป็นแนวทางในฝึกอบรมพฤติกรรม จิตใจและสติปัญญาของผู้ประนีประนอมที่ทำหน้าที่ใกล้เคียงในคต้อาญาของ ศาลยุดิธรรมให้มีการพัฒนา 3 ประการ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกระบวนการปฏิบัติ หรือ กระบวนการพัฒนา 3 ด้าน คือ ศีล เป็นหลักการพัฒนาพฤติกรรม ทศนคติ และความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม สมาธิ เป็นหลักการพัฒนาด้านจิตใจให้มีสมรรถภาพและประสิทธิภาพในการคิดวิเคราะห์ พิจารณาตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำการใดๆ ปัญญา เป็นหลักการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ความใฝ่รู้ รู้จักสิ่งทั้งหลายตามที่มีนเป็นควรเป็นด้วยอย่างเต็มที่

ไตรสิกขา จึงสอนเพื่อให้เจริญขึ้นในส่วนที่ดี ที่เป็นกุศล ให้ละในส่วนที่ไม่ดี ที่เป็นอกุศล เพราะเมื่ออกุศลเกิดขึ้น ย่อมมีความต้องการ ความอยากได้ไม่มีประมาณ ขาดความพอเพียงในความสามารถของตน ดังคำกล่าวที่ว่า “ทุกข์มีเพราะยึด ทุกข์ยึดเพราะอยาก ทุกข์มากเพราะพลอย ทุกข์น้อย เพราะหยุด ทุกข์หลุดเพราะปล่อย” เมื่อปล่อยวางแล้วย่อมหลุดพ้นทุกข์ และพบความสุขสงบคือสันติ ดังนั้นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนา จึงหมายถึงผู้บรรลุวิมุตติ คือเป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง เพราะฉะนั้น วิมุตติจึงเป็นเป้าหมายของการศึกษาตามหลักไตรสิกขาตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้ (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2001) ดังนั้นความสำคัญของไตรสิกขาจึงพอจะสรุปได้ว่า ไตรสิกขานี้เมื่อนำมาแสดงเป็นคำสอนในภาคปฏิบัติ ทั่วๆ ไป ได้ปรากฏในหลักที่เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ พุทธโอวาทที่เป็นหลักใหญ่ 3 อย่าง คือ

1. การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทั้งทางกาย ทางวาจา จัดเป็น ศีล
2. การบำเพ็ญความดีให้เพียบพร้อม จัดอยู่ในการปฏิบัติจิตขั้นที่เรียกว่า สมาธิ
3. การทำจิตของตนให้ผ่องใส จัดเป็นการฝึกปฏิบัติในขั้นสูงสุดเรียกว่า ปัญญา

สำหรับหลักธรรม อริยสัจ 4 ที่ประกอบด้วย 1) ทุกข์ แห่งอริยสัจ 4 หมายถึง สภาพที่ทำให้เกิดความไม่สบายกาย และสบายใจ ทั้งสภาพที่ทนได้ คือ เกิดขึ้นน้อย และสภาพที่ทนได้ยาก คือ เกิดขึ้นมาก แต่หากกล่าวให้ลึกในทางธรรมแห่งพระอริยะ คือ สภาพของทุกสรรพสิ่งที่ไม่เป็นไปตามการยึดมั่น ถ้อยมั่น เพราะเหตุที่ต้องตกอยู่ในกฎแห่งความไม่เที่ยง 2) สมุทัยแห่งอริยสัจ 4 หมายถึง สาเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์ กำหนดรู้ด้วยการใช้ปัญญาในการคิด วิเคราะห์ ภายใต้พื้นฐานของความรู้ และสติปัญญาของตนสาเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์ ในคำสอนของพระพุทธองค์ คือ ตัณหา อันประกอบขึ้นด้วยความยึดมั่นถ้อยมั่น และความทะยานอยากในจิตของตน แบ่งเป็น 3 อย่าง (1) กามตัณหา คือ ความอยากที่ต้องการในการได้มา การต้องจับหรือสัมผัสกับสิ่งที่ตนรักใคร่ ได้แก่ เห็นรูปกาย ได้ยินเสียง ได้กลิ่นหอมเหม็น รับรสทั้ง 5 และสัมผัสกาย (2) ภวตัณหา คือ ความอยากอยากมี อยากเป็นในสิ่งที่ยังไม่มีเกิดขึ้นกับตน เช่น อยากเป็นคนร่ำรวย อยากมีรถยนต์ เป็นต้น (3) วิภวตัณหา คือ ความอยากที่ไม่ต้องการให้เป็นไปในสิ่งที่ตนไม่ปรารถนา หรือต้องการให้เกิดขึ้นในสิ่งที่ตนปรารถนา เช่น ไม่อยากเจอคนพาล ไม่อยากไปโรงเรียน เป็นต้นการพิจารณาเพื่อเข้าถึงสมุทัยตามวิถีแห่งปูลุขนในการดำเนินชีวิตนั้น เป็นการวิเคราะห์เพื่อให้ทราบสาเหตุทั่วไปของความทุกข์ที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิต ถือว่ายังไม่ถึงขั้นของการเข้าถึงสมุทัยแห่งพระนิพพาน อาทิ สาเหตุการสอบตก สาเหตุการมาโรงเรียนสาย เป็นต้น 3) นิโรธ แห่งอริยสัจ 4 หมายถึง ความดับทุกข์หรือสิ่งที่ใช้ดับทุกข์ ด้วยการเข้าใจ

ในความทุกข์อันมีต้นเหตุเป็นสาเหตุที่ทุกชีวิตไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เมื่อจิตมองเห็นถึงความดับทุกข์ คือ จิตสงบ ไม่มีความยินดีหรือไม่ยินดีกับความทุกข์ที่เกิด อันประกอบขึ้นด้วยการหลุดพ้นแห่งกิเลสทั้งปวง นั่นคือ พระนิพพาน ที่ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิทั้งหลายการเข้าถึงนิโรธของปุถุชนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตนั้น เป็นเพียงการดับทุกข์ที่เป็นกิเลสพื้นฐานทั่วไป มิใช่การดับซึ่งกิเลสแห่งพระนิพพาน เรียกการเข้าถึงนิโรธในลักษณะนี้ว่า การดับทุกข์ชั่วขณะหรือนิพพานชั่วขณะ (ตปังกนิพพาน) ธรรมอันช่วยทำให้เข้าถึงนิโรธได้นั้น ท่านกล่าวให้ฟังใช้หลักธรรมที่เรียกว่า ไตรลักษณ์ 3 อันประกอบด้วย อนิจจัง คือ ทุกสรรพสิ่งไม่มีความเที่ยง ทุกขัง คือ ทุกสรรพสิ่งย่อมมีความทุกข์ อนัตตา คือ ทุกสรรพสิ่งย่อมไม่มีตัวตน ไม่สามารถทำให้เป็นไปตามที่ตนมุ่งหมายได้ทุกอย่าง 4) มรรค แห่งอริยสัจ 4 หมายถึง หนทางหรือแนวทางแห่งการดับทุกข์ ขั้นตอนการเข้าถึงอริยสัจสี่ 3 ประการ คือ (1) การรับรู้การรับรู้ คือ ความเข้าใจในสิ่งที่มากระทบกับประสาทสัมผัสทั้ง 6 ที่นำมาสู่สิ่งที่กาย และใจตนไม่ปรารถนา เรียกว่า ทุกข์ (2) การใช้ปัญญาการใช้ปัญญา คือ การคิดวิเคราะห์เหตุแห่งที่มาของความทุกข์นั้น โดยใช้พื้นฐานแห่งความรู้ของตนที่มีมาจากรู้แจ้งในเหตุ และผลในสิ่งเหล่านั้น เรียกว่า สมุทัย(3) การกำหนดสิ่งดับทุกข์การกำหนดสิ่งดับทุกข์ เป็นขั้นหลังจากที่รู้เหตุแห่งทุกข์แล้วจึงใช้ปัญญากำหนดเครื่องดับทุกข์ คือ การยอมรับในทุกข์ด้วยความเข้าใจในความจริงของทุกสรรพสิ่ง เรียกว่า นิโรธ

สาระสำคัญตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นหัวใจสำคัญสำหรับนำไปปรับใช้ในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ย ของ“อริยสัจสี่” ซึ่งมีระบบวิธีคิดสรุปโดยย่อได้ว่า เมื่อเกิดทุกข์ คือปัญหาข้อพิพาทหรือความขัดแย้งก็ต้องค้นหาสาเหตุที่มาของสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์เรียกว่า สมุทัย คือเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดข้อพิพาท ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา มองว่า สาเหตุหลักของทุกข์อยู่ที่กิเลสมนุษย์ 3 ประการคือ ตัณหา (อยากได้) มานะ (อยากใหญ่) และทิฐิ (ใจแคบ) จากนั้นก็ต้องเล็งจุดหมายหรือตั้งเป้าหมายในการที่จะจัดหรือลดตัณหา มานะ ทิฐิ ของคู่กรณีทุกฝ่ายให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ เรียกว่า นิโรธ โดยมีวิธีปฏิบัติหรือเทคนิควิธีการในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดและ ข้อพิพาทยุติ ดังกล่าวเรียกว่า มรรค (Sutanun, 2016)

ผู้ประนีประนอมที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยในคดีอาญา จึงสามารถนำหลักธรรมอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้โดย

- 1) การวิเคราะห์ทุกข์หรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้น
- 2) การค้นหาสาเหตุของทุกข์หรือสาเหตุการเกิดขึ้นของข้อพิพาท
- 3) การใช้ความเมตตาค้นหาประเด็นและวิธีการที่จะยุติทุกข์หรือปัญหาข้อพิพาทที่สมเหตุสมผลเหมาะสมและพึงพอใจทั้งสองฝ่าย

4) สรุปแนวทางที่จะดับทุกข์ หรือ ออกจากทุกข์ เป้าหมายของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญา เป็นการมุ่งเน้น การสำนึกผิด การขอโทษ ของผู้กระทำผิด การเยียวยา ชดใช้เพื่อลดผลกระทบและความเสียหายของผู้ถูกระงับ การอภัย การให้ออกาสผู้กระทำผิดแก้ไข และกลับตนเป็นคนดี การทำความเข้าใจถึงผลกระทบต่อชุมชน และสังคม ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิด“สันติ” ความสงบ ต่อสังคมชุมชนต่อไป

เป็นการเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นการคืนดีกัน พึงชนะคนโกรธ ด้วยความไม่โกรธ พึงชนะคนไม่ดี ด้วยความดี จำเป็นต้องการจัดการด้านอารมณ์ของคู่กรณีให้เบาบางลงให้เกิดการลดโทสะในใจด้วยการชี้ให้เห็นความทุกข์ลำบาก ในระยะยาว “ลดโมหะ” ชี้ให้เห็นสถานการณ์ความเป็นจริง ข้อจำกัดของกันและกัน “ลดโลภะ” ควรชี้ให้เห็นคุณค่า ของการอภัย การให้อภัย การไม่เบียดเบียนทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ตามหลักของมรรค 8 คือหนทางแห่งการดับทุกข์ หรือวิธีการกระบวนการ ที่จะช่วยให้คู่ความมีทางออกหรือทางเลือก ที่จะออกจากทุกข์ หรือปัญหาอันเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ ซึ่งมรรค 8 ตามหลักของอริยสัจ 4 คือ

สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) สัมมากัมมันตะ(กระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ(เลี้ยงชีพชอบ) ได้ย่อเข้ามาอยู่ใน “ศีลสิกขา” ปฏิบัติในศีล 5 สัมมาวาจา มะ (พยายามชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) สัมมาสมาธิ(ตั้งจิตมั่นชอบ) ได้ย่อเข้าอยู่ใน “จิตตสิกขา” ปฏิบัติในการฝึกสมาธิ สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ(ดำริชอบ) ได้ย่อเข้าอยู่ใน “ปัญญาสิกขา” ปฏิบัติในการใช้ปัญญา มรรค 8 เมื่อย่อเข้าเป็นส่วนใน “ไตรสิกขา” หรือสิกขา 3 “ศีล สมาธิ ปัญญา” การนำหลักธรรม ไตรสิกขา ที่สอดคล้องกับการพัฒนา เป็นการพัฒนาจิตเป็นตัวตั้ง “การพัฒนากาย พัฒนาจิตใจ พัฒนาปัญญา” เป็นการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการชี้หรือแนะนำให้เกิดความสุข ผู้กระทำผิดได้ใช้เป็นหลัก ข้อคิด ข้อปฏิบัติ พัฒนาในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสร้างพลังบวกให้เกิดการ พุดดี คิดดี ทำดี รู้กฎแห่งกรรม พึงรักษาศีล มั่นทำสมาธิ เพื่อให้เกิดปัญญา ทำให้เกิดความสุข ความสงบ ไม่มีความโลภ มีสติ มีขันติ มีปัญญาเป็นความสุขทางจิตใจ พระพุทธศาสนาจึงเรียกว่าพัฒนาครบ ด้านโดยสามารถเชื่อมโยงในทุกมิติ ของการพัฒนาจิตใจของคู่ขัดแย้งได้ดี อีกทั้งหัวใจสำคัญของการไกล่เกลี่ยในคดีอาญา ของศาลยุติธรรม โดยเฉพาะศาลชั้นอุทธรณ์ ที่จะมีความยุ่งยากกว่าศาลชั้นต้น เพราะเมื่อขึ้นสู่ชั้นอุทธรณ์ซึ่งจะมีคำตัดสินหรือคำพิพากษา รู้ผลของคดี มีผู้แพ้ และชนะเบื้องต้นมาแล้ว สิ่งที่ผู้ประนีประนอมต้องใช้ประกอบในการไกล่เกลี่ยคดีอาญาคือความรู้พื้นฐาน ขั้นตอน ข้อกฎหมาย พร้อมทั้งศึกษาข้อมูลของคดีอย่างละเอียด วิเคราะห์ถึงแนวทางนำมาเชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สู่การพูดคุยเจรจาไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยต้องเป็นกลางโดยปราศจากอคติ การไกล่เกลี่ย โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาเชื่อมโยงสู่การทำหน้าที่เจรจาไกล่เกลี่ยเช่น (1) การควบคุมด้านอารมณ์ การระงับอารมณ์ความรู้สึกของคู่ความ (2) ขจัดอคติคลุมเครือในใจคู่ความทั้งสองฝ่ายให้เบาบางลง ให้เกิดมีเมตตาจิตต่อกัน ชี้ให้เห็นหลักของธรรมะ การปล่อยวาง กฎแห่งกรรม และผลของการกระทำ (3) กระตุ้นให้คู่ความทั้งสองฝ่ายฉุกละหุก ให้เกิดสติ พิจารณาด้วยเหตุและผล ดังนั้นหลักธรรม “ไตรสิกขา อริยสัจ 4” จึงเป็นหลักธรรมที่เป็นกระบวนการ วิธีการ นำมาใช้กับคู่ความ เชื่อมโยงสู่การดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาได้อย่างเหมาะสม

อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คำว่า “อิทธิบาท” หมายถึง ฐานหรือหนทางสู่ความสำเร็จ หรือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์ ทางแห่งความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี 4 ประการ คือ ฉันทะ (ความพอใจ) คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ ได้ผลดียิ่งๆขึ้นไป วิริยะ (ความเพียร) คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง จิตตะ (ความคิด) คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝน ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง) คือ หมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คัดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

Limprangsi (2009) ได้มีการกล่าวไว้ในหนังสือหลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่า ผู้ไกล่เกลี่ยตามหลักอิทธิบาท 4 “ความพอใจ” ที่ทำในฐานะผู้ไกล่เกลี่ยกับสิ่งที่เราต้องรับผิดชอบคือ ความสุขใจในการที่เราได้ช่วยเหลือให้คนที่เป็คู่พิพาทนั้นพ้นจากความทุกข์ “วิริยะ” ความวิริยะมีบทบาทสำคัญตลอดการไกล่เกลี่ย การเก็บข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจ ข้อพิพาท และคู่พิพาทแต่ละฝ่าย “มีความต้องการที่แท้จริง” อย่างไร ในการหาข้อตกลงเพื่อระงับข้อพิพาทจำเป็นต้องใช้ “ความวิริยะ” ในการค้นหาทางออกที่คู่พิพาทจะสามารถยอมรับได้มากที่สุด “จิตตะ” คือการที่เรา “ตั้งใจมั่น” ทำใจรับรู้อยู่ที่สิ่งที่เรากำลังกระทำ การทำความเข้าใจ “สภาพปัญหา” การค้นหาสาเหตุของปัญหา การรับฟังปัญหา เพราะในการถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ไม่ได้แสดงออกเฉพาะทางถ้อยคำที่บอกเล่าเท่านั้น คู่กรณีอาจจะ “เล่า” เรื่องผ่าน “แววตา” สีหน้า “น้ำเสียง” อากัปกิริยา” ผู้ไกล่เกลี่ยต้องอยู่กับปัจจุบันขณะกำลังไกล่เกลี่ยแล้วอย่าปล่อยให้สิ่งที่คู่กรณีพยายามจะบอก

หลุดรอดการ สังเกตไปได้ “วิมังสา”ผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงต้อง“หมั่นตรึงตรอง”ใช้ “ปัญญา”อยู่ตลอดเวลา หลักการทั้งสี่ประการที่พระพุทธเจ้าได้ทรงได้ให้ไว้เมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีที่แล้วยังคงมีความทันสมัย ในปัจจุบันหลักการดังกล่าวเป็นเรื่องที่สามารถปฏิบัติได้อย่างเท่าเทียมกันโดยไม่มีข้อจำกัด

สรุปได้ว่า ผู้ใกล้เคียง ตาม“อิทธิบาท 4” คือ ต้องมีความชอบศรัทธา เมื่อชอบและศรัทธาจะเกิดความ มุ่งมั่น และตั้งใจในการทำหน้าที่ ด้วยความอดทน มีสติในการไตร่ตรอง ในการวิเคราะห์ และประเมิน จากพฤติกรรม ท่าทาง น้ำเสียง สายตา ของคู่ความทั้งสองฝ่าย จากหลักธรรมที่ได้กล่าวมาข้างต้นสามารถ นำมาประยุกต์เชื่อมโยงสู่การปฏิบัติ ทั้งกับตนเองและคู่ความได้อย่างมีประสิทธิภาพเหมาะสมเป็นอย่างยิ่ง “อิทธิบาท 4”เป็นหลักธรรมที่ผู้ประนีประนอมที่ทำหน้าที่ใกล้เคียงพึงมีและยึดปฏิบัติต่อตนเอง ด้วยความ มุ่งมั่นตั้งใจ ศรัทธาในหน้าที่ ทุ่มเท อดทน อดกลั้น ให้เกิดการลดละโทสะกิเลส ของตนเองให้มีความรอบครอบ ใฝ่หาความรู้ให้เกิดความรอบรู้ฝึกฝนและพัฒนาตน มีจิตวิเคราะห์พิจารณา มีการทบทวนอย่างมีสติรู้จัก ตรึงตรองใคร่ครวญ การทำหน้าที่ผู้ใกล้เคียงด้วยความเมตตาเห็นใจเข้าใจ ตั้งใจรับฟัง มีใจต่อการให้ ให้เกิด การไว้วางใจสร้างความศรัทธา สามารถชี้แนะ ให้เกิดการร่วมคิดร่วมตัดสินใจให้คู่ความยอมรับความเป็นกลาง ที่ไม่อคติ หลักธรรมดังกล่าวยังสามารถนำมาแนะนำให้คู่ความใช้เป็นหลักปฏิบัติ ในชีวิตประจำวันได้ โดยการมี เมตตาต่อกัน การมีสติ ชนิด ที่เกิดจากภายในจะออกสู่ภายนอกเป็นการสร้างความสงบ เย็นและเป็นสุข เป็นการสร้างนิสัยความเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่นเป็นประจำ ตามหลัก“พรหมวิหาร4” หลักธรรม “อิทธิบาท 4” ที่มีความสำคัญ มีการ วิเคราะห์ได้อย่างถูกวิธี มีระบบ มีระเบียบต่อเนื่องจากเหตุสู่ผลเชื่อมโยงกันภายใต้ พื้นฐานของคุณธรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ และการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม การลดละทิวของคู่พิพาท ผู้เกี่ยวข้อง การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาโน้มน้าวจิตใจ ชี้ให้ผู้กระทำผิดได้ยอมรับกฎแห่งกรรม การรับรู้ผลกระทบของผู้เสียหายต่อการกระทำของตน การยอมรับ การขอโทษ และการให้อภัยของผู้เสียหาย การกลับใจเป็นผู้ปฏิบัติดีและคืนคนดีกลับสู่สังคม” หรือการที่ผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย ผู้เกี่ยวข้องสามารถอยู่ ร่วมกันในสังคมต่อไปได้อย่างสงบสุข

ผู้ประนีประนอมยังสามารถนำ หลักธรรม พรหมวิหาร4 อิทธิบาท4 มาประยุกต์ ใช้ทั้งกับตนเอง สำหรับการทำหน้าที่ รวมถึงการนำหลักไตรสิกขา ไปใช้กับคู่ความและผู้เกี่ยวข้องได้อย่างดี ดังนี้

พรหมวิหาร4 อิทธิบาท4 คือ ความมีเมตตาของผู้ใกล้เคียงต่อ “ผู้เสียหาย” ที่ได้รับความเสียหาย การมีความอดทนในการตั้งใจรับฟังความรู้สึกของผู้เสียหายถึงผลกระทบและความเสียหายของเขา อย่างอดทน ตั้งใจและ เข้าใจ พร้อมให้กำลังใจ เพื่อให้ผู้เสียหายได้มีโอกาสระบายความในใจ เป็นการสร้างบรรยากาศ ให้ผู้เสียหายเกิดความอบอุ่น เกิดความไว้วางใจและมีความศรัทธาต่อกระบวนการและผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียง การใช้หลักธรรม เพื่อให้ผู้เสียหายได้เกิดการวิเคราะห์ด้วยเหตุและผล เกิดการตรึงตรองอย่างเข้าใจถึง กฎแห่งกรรมตามหลักพุทธศาสนา จนสามารถลดอารมณ์และปล่อยวางได้ จะทำให้เกิดสติ ยังคิดทำให้เกิด การให้ ให้อภัย ให้โอกาสผู้กระทำผิดได้สำนึกและกลับตน เป็นคนดี กลับคืนสู่สังคม เพื่อให้สังคมเกิดความสงบ คือทานอันยิ่งใหญ่ รวมถึงการนำหลักของ “ไตรสิกขา” มาเป็นหลักให้ผู้เสียหายได้เข้าใจ และนำไปปฏิบัติ การมีศีล หมายถึง การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ก็คือการรักษาศีล 5 ไม่เบียดเบียนผู้อื่น การไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน การประพฤติปฏิบัติดี การใช้วาจาดี หรือ “พูดดี คิดดี ทำดี”และการมีสติ หมั่นทำสมาธิ เพื่อให้เกิดพลังจิต จิตเข้มแข็งเมื่อจิตเข้มแข็งจะเกิดความเมตตา จิตใจอ่อนโยน อันเป็นเหตุให้เกิดการอภัย อันเป็นเหตุให้เกิด การเห็นใจ จิตจะเกิดความผ่องใส ทำให้เกิดปัญญา คิดถูก วิเคราะห์ได้ด้วยปัญญา ดังนั้นการใช้หลักไตรสิกขา เพื่อการไกล่เกลี่ยในคดีอาญาจึงเหมาะสม เพราะจุดประสงค์การไกล่เกลี่ยในคดีอาญา คือการให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยา แก้ไขฟื้นฟูจิตใจของผู้เสียหาย ให้ผู้เสียหายได้เกิด สติ ประเมินวิเคราะห์ มีเหตุและผล จนเกิด ความรู้สึกรับรู้ของการให้อภัย

พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 คือความมีเมตตาของผู้ไกล่เกลี่ยต่อ “ผู้กระทำความผิด” การมองผู้กระทำผิดในเชิงบวก การที่ผู้ไกล่เกลี่ยมีความอดทนรับฟังสาเหตุที่ผู้กระทำผิดได้ทำ จะทำให้ผู้กระทำผิดได้รู้สึกถึงความเข้าใจและการยอมรับฟังเหตุผลของการกระทำผิดที่เขาได้กระทำ การฟังอย่างตั้งใจเข้าใจ จะทำให้ผู้กระทำผิดได้เกิดการเชื่อใจทำให้เขาเกิดความไว้วางใจ เปิดใจ ศรัทธายอมรับต่อกระบวนการผู้ไกล่เกลี่ย และศรัทธาต่อผู้ไกล่เกลี่ยในการให้ข้อคิดหลักธรรมและสิ่งที่เขากระทำ ผลที่เกิดขึ้นจากการที่เขากระทำ ผลที่มีต่อผู้เสียหาย จนทำให้เกิดการสำนึกอย่างจริงจัง เกิดการยอมขอโทษอย่างจริงจัง การเยียวยา การชดใช้ อย่างเต็มใจและเห็นใจผู้เสียหายเกิดการสำนึกผิดของผู้กระทำความผิดอย่างจริงจังเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการไกล่เกลี่ยในคดีอาญา รวมถึงการให้ข้อคิดถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยนำหลัก “ไตรสิกขา” มาชี้แนะให้ ผู้กระทำความผิดได้นำไปปฏิบัติใช้กับตนเองจะเป็นประโยชน์อย่างสูงต่อผู้กระทำความผิด เพราะหากผู้กระทำความผิดได้เข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติใน ศีล 5 ข้อ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ เบียดเบียน หรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่พูดเท็จ ไม่ดื่มสุราหรือยาเสพติด ก็จะสามารถทำให้ตนได้พ้นจากการกระทำความผิดซ้ำ การหมั่นทำสมาธิจะทำให้เกิดพลังจิต จิตเข้มแข็งมั่นคงไม่อ่อนไหวต่อสิ่งหลอกล่อให้เกิดความโลภ ไม่ให้เกิดโทสะจริต มีจิตใจอ่อนโยน มีเมตตา เกิดปัญญาในการคิดวิเคราะห์ รู้จักบาป อกุศลกรรม และผลของกรรม เมื่อผู้กระทำผิดเกิดการสำนึกผิดอย่างจริงจัง สามารถกลับตนเป็นคนดีและไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีกสังคมชุมชนให้อีกาส สามารถกลับคืนสู่สังคม จะทำให้สังคมเกิดความสงบสุข

สรุป

จากแนวคิดเรื่องกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญา ที่หันกลับมาใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์”(Restorative Justice) ซึ่งเป็นแนวคิดที่นำหลักความสมานฉันท์มามุ่งฟื้นฟูแก้ไขผู้กระทำผิดและเยียวยาผู้เสียหาย ผ่านการเจรจาไกล่เกลี่ยระหว่างคู่พิพาททั้งสองฝ่ายในกรณีที่เหมาะสม ซึ่งกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือที่เรียกว่า “กระบวนการยุติธรรมเชิงเยียวยา” ให้ความสำคัญและตระหนักมากขึ้นในฐานะ “มาตรการ” ที่จะช่วยส่งเสริมหลักนิติธรรมและการเข้าถึงความยุติธรรม ที่เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย และชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรม และ ผลสุดท้ายที่ได้คือ “การบรรเทาความเจ็บปวดของผู้ถูกกระทำ และ สนับสนุนการกลับคืนสู่สังคมของผู้กระทำความผิด และ ผู้เสียหาย” ในปัจจุบันสถานะและบทบาทของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม ดังนั้นผู้ไกล่เกลี่ยที่ทำหน้าที่ในศาลยุติธรรม โดยเฉพาะศาลชั้นอุทธรณ์จำเป็นต้องมี ภูมิรู้ ภูมิธรรม มีความเมตตากรุณาไม่มีความรู้สึกอคติ ไม่เป็นผู้ตัดสิน รู้จักการจัดการอารมณ์ของตนเองและ คู่พิพาทด้วยหลักธรรมทางศาสนาที่จำเป็นต้องนำมาประยุกต์ใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในศาลยุติธรรม การนำหลักธรรมมาปรับใช้กับการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในศาลชั้นต้น รวมถึงศาลชั้นอุทธรณ์ ที่เหมาะสมคือ หลักหลักไตรสิกขา 3 และอริยสัจ 4 รวมถึง หลักอิทธิบาท 4 หลักพรหมวิหาร 4 โดยสามารถนำมาปรับใช้แยกได้เป็น 2 ส่วน ดังนี้

1) หลักธรรมอริยสัจ 4 สามารถนำมาปรับใช้เป็นกระบวนการ วิธีการ ขั้นตอน ของการดำเนินการไกล่เกลี่ยคดีอาญา โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ทุกข์ (ปัญหา) เหตุที่เกิดทุกข์ (ปัญหา) หาวิธีการดับทุกข์ (พูดคุยร่วมคิด)วิธีการออกจากทุกข์(แนวทางทางเลือกที่ออกจากปัญหา) และ ไตรสิกขา 3 สำหรับใช้คู่กันในการอบรมให้ข้อคิด ทั้งสองฝ่ายให้เกิดการลดละ ทิฐิ ความโลภ ความโกรธ อาฆาต เครียดแค้น ให้เกิดมีสติ เกิดการเรียนรู้ รู้กฎแห่งกรรม รู้จักการให้อภัย รู้จักการขอโทษ รับผิด การสำนึกผิด ยอมรับผลของการกระทำ และผู้กระทำผิด จะไม่กลับมากระทำผิดซ้ำอีก เกิดความเข้าใจกัน มีการรับฟังกันด้วยเหตุและผลมากขึ้น อีกทั้งยังได้มีโอกาสให้ข้อคิด ให้ทุกฝ่ายสามารถได้นำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของตนได้อีกด้วยซึ่งการนำหลักธรรม มาสู่

กระบวนการเจรจาพูดคุย จะทำให้สังคม ผู้เกี่ยวข้อง เกิดความสงบสุข ซึ่งกระบวนการเจรจาพูดคุยเพื่อการเยียวยา ชดเชยผลกระทบต่อผู้เสียหายจนเกิดความเป็นธรรมและยอมรับได้ก็จะเกิดผลต่อผู้กระทำผิดที่อาจเป็นเหตุให้ศาลพิจารณา/หรืออาจได้รับการบรรเทาโทษ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 56 หรือถ้าผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องเองก็อาจถอนฟ้องจำเลยได้ ในศาลชั้นต้น

2) หลักธรรมที่ผู้ประนีประนอมหรือผู้ไกล่เกลี่ยควรพึงยึดเป็นคุณสมบัติและหลักปฏิบัติสำหรับตนเอง คือ หลักอิทธิบาท 4 และ พรหมวิหาร 4 โดย หลักอิทธิบาท 4 สำหรับผู้ประนีประนอมหรือผู้ไกล่เกลี่ยนั้นมีความสำคัญ อันได้แก่ ผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีฉันทะ คือ ต้องชอบใจ ต้องพอใจรักในงานมีความศรัทธาและตั้งมั่นตั้งใจ ทำงาน วิริยะ คือ ผู้ไกล่เกลี่ยในศาลยุติธรรมที่ดี ต้องมีความอดทน และรับฟังคู่ความทั้งสองฝ่ายด้วยความตั้งใจใส่ใจ จิตตะ คือผู้ไกล่เกลี่ย ต้องสังเกต วิเคราะห์ได้ ทั้งกริยา ท่าทาง น้ำเสียงของคู่ความ และวิมังสา คือต้องเข้าใจ เข้าถึง คู่ความ วิเคราะห์ ใคร่ครวญ เหตุผล มุ่งหาหนทางให้คู่ความได้มีทางเลือกทางออกได้อย่างเหมาะสมและเกิดความพึงพอใจยอมรับได้ทั้งสองฝ่าย ส่วน หลักธรรม “พรหมวิหาร 4” ผู้ไกล่เกลี่ยพึงต้องมี ความเมตตา และการตั้งใจรับฟัง การเข้าใจ การเห็นใจจะทำให้คู่ความเกิดความไว้วางใจ ความ กรุณา การสอบถามปัญหา การเข้าใจ การให้คู่ความได้อธิบายและเปิดใจ เล่าความทุกข์ความอัดอั้นใจ ความต้องการ ให้การชี้แนะแนวทางแก้ไข ร่วมคิดเห็นอย่างไว้อคติจะทำให้คู่ความเกิดความอบอุ่นและรู้สึกว่าจะได้รับความยุติธรรม มุทิตา การมุ่งมิตี สู่การอภัยทาน ลดการขัดแย้ง ไม่อาฆาต พยาบาทซึ่งการทำให้เกิดอภัย การให้ด้วยใจเป็นหัวใจสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อุเบกขา การไม่มีอคติ ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ช่วยชี้แนะทางแนะนำคู่ความ ด้วยความเมตตา อยากให้เขาพ้นทุกข์ จะทำให้ทุกคน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และหากไม่สำเร็จเราต้องปล่อยวางด้วยความเมตตา

ดังนั้น หลักธรรม พรหมวิหาร 4, อิทธิบาท 4, ไตรสิกขา สามารถใช้ได้กับผู้ประนีประนอมที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย และเชื่อมโยงสู่การปฏิบัติ กับคู่ความได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งหลักอริยสัจ 4 สามารถใช้เป็นวิธีการและแนวทางในการวิเคราะห์ ในหลักการ ขั้นตอนและวิธีการ แนวทางในการแก้ไขปัญหา (หรือทุกข์) สาเหตุของปัญหา(หรือทุกข์) หาวิธีการออกจากปัญหา (ทุกข์) หาแนวทางออกทางเลือกให้สามารถออกจากปัญหา (ทุกข์) ได้ด้วย “สันติวิธี” ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาชดเชยความเสียหาย ผู้กระทำผิดได้สำนึกผิดอย่างจริงใจและ กลับใจเป็นคนดี กลับคืนสู่สังคม “สังคมเกิดสันติสุข” เป็นไปตามเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของกระบวนการไกล่เกลี่ยในคดีอาญา

References

- Buddhadasa Bhikkhu. (1991). *Life Solution*. Bangkok: Sangdham Publishing.
- Court of Justice. (2019). *Regulations of the Executive Committee of the Court of Justice on Conciliation of Criminal Disputes B. E. 2560*. Retrieved January 15, 2023, from <https://library.coj.go.th/ebook.html?bid=49583&fid=48638#page/2>
- Kittayarak, K. (2020). *Justice Next Challenges: New Challenges for the Thai Justice System*. Retrieved January 15, 2023, from <https://www.the101.world/kittipong-kittayarak-one-on-one/>
- Limprangsi, S. (2009). *Restorative Mediation in Criminal Case*. (2nd ed.). Bangkok: Thana Press. Co., Ltd.
- National Strategy 2018-2037. (2018). *Royal Thai Government Gazette V 135 (82) a*, October 13, 2018.

- Office of the Judiciary Executive Committee. (2019). *Regulations of the Executive Committee of the Court of Justice on Conciliation of Criminal Disputes B.E. 2560*. Retrieved January 15, 2023, from <https://library.coj.go.th/ebook.html?bid=49583&fid=48638>
- Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto). (2001). *Buddhadharma Original Edition*. (11th ed.). Bangkok: Saha Dhammak Printing Co., Ltd.
- _____. (2013). *Dictionary of Buddhism*. Bangkok: Pali Dhamma Publishing Company.
- _____. (2016). *Dictionary of Buddhism*. Bangkok: Pali Dhamma Publishing Company.
- Phuriwikrai, K. (2020). *Sustainable Dispute Resolution Through Restorative Justice*. Retrieved January 15, 2023, from <https://www.the101.world/handbook-on-restorative-justice/>
- Recommendations of the President of the Supreme Court on Guidelines for the Treatment of Victims in Criminal Cases B.E. 2563. (2020). *Royal Thai Government Gazette V 137 (92) a*, November 6, 2020.
- Requirements of the President of the Supreme Court on Mediation (No. 2), B.E. 2560. (2017). *Royal Thai Government Gazette V 134 (68) a*, June 30, 2017.
- Royal Institute. (2013). *Royal Institute Dictionary*. Bangkok: Sirivatana Interprint Public Company Limited.
- Sutanun, S. (2016). *Religious Principles and Mediation: A Solution to the Problem*. (2nd ed.). Bangkok: Dispute Settlement Office Court of Justice.
- Thanyasiri, P. (2021). *Knowledge and Understanding of People on the Role of Community Justice Center to Strengthen Reconciliation and Peaceful Culture for Provincial Justice Offices' Pilot, the Ministry of Justice*. Retrieved January 15, 2023, from <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/papojournal/article/view/253562/171657>
- The Court of Justice of Thailand. (2021). *Strategic Plan of the Court of Justice B.E. 2018 -2021*. Bangkok: Office of the Judiciary.
- _____. (2022). *Strategic Plan of the Court of Justice B.E. 2022 -2025*. Bangkok: Office of the Judiciary.
- Uthaithani Provincial Court. (2019). *Regulations of the Office of the Court of Justice on Dispute Mediation According to Dispute Mediation Act B.E. 2562*. Retrieved January 15, 2023, from <https://uttc.coj.go.th/th/content/category/detail/id/9875/cid/9876/iid/178828>
- Yuprasert, P. (2011). *Techniques, Psychology and Communication for Mediation*. Bangkok: Dispute Settlement Office Court of Justice.